

POWIATOWY URZĄD BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO W SIERPCU WOBEC KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W LATACH 1945–1956

Abstrakt

Prezentowany artykuł przedstawia działania jakie prowadził Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Sierpcu wobec Kościoła Rzymskokatolickiego w latach 1945–1956. Działania te miały głównie charakter tajny. Polegały na inwigilowaniu duchowieństwa, zwalczaniu i ograniczaniu jego wpływów na wiernych oraz przeciwdziałaniu uroczystościom religijnym. Kościół w tym okresie został poddany trudnej próbie, gdyż w Polsce istniał totalitaryzm stalinowski.

Słowa kluczowe: komunistyczny aparat bezpieczeństwa, relacje państwo-Kościół katolicki, stalinizm, powiat sierpecki, Sierpc

W styczniu 1945 r. Armia Czerwona zajęła obszar północnego Mazowsza. Rozpoczął się proces instalowania systemu komunistycznego na tym terenie. Działania te dotyczyły również powiatu sierpeckiego położonego w północno-zachodniej części województwa warszawskiego. Jednym z głównych filarów systemu komunistycznego był aparat bezpieczeństwa, który odgrywał kluczową rolę w zniewalaniu i represjonowaniu społeczeństwa polskiego.

Powstanie i organizowanie struktur aparatu bezpieczeństwa w Sierpcu i powiecie sierpeckim miało miejsce w pierwszym półroczu 1945 r., tuż po zajęciu tegoż terenu przez wojska sowieckie. 26 stycznia 1945 r. kierownik Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, mjr Mieczysław Broniatowski, rozkazem personalnym nr 3 powołał Grupę Operacyjną Powiatu Sierpeckiego, której celem było zorganizowanie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Sierpcu. W jej skład weszli: Konstanty Jankowski – kierownik, Józef Rawski, Wacław Wyszogrodzki i Feliks Żóładowski¹. W 1955 roku PUBP w Sierpcu został przekształcony w Powiatowy Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego (PUdsBP). Poniższa tabela przedstawia kadrę kierowniczą sierpeckiej bezpieki w latach 1945–1956.

Jednym z głównych zadań aparatu bezpieczeństwa w Polsce stało się zwalczanie Kościoła katolickiego jako instytucji wrogiej wobec ideologii i

Obsada personalna kadry kierowniczej PUBP/PUdsBP w Sierpcu w latach 1945–1956

Kierownicy/szefowie	
Imię i nazwisko	Czas pełnienia funkcji
Zygmunt Meter	1 V-30 VI 1945
Emil Żółtogórski	1 VII 1945-29 I 1946
Stanisław Zaperty	p.o. 16 II 1946-30 X 1949
Konstanty Murawski	1 XI 1949-31 VIII 1950
Mieczysław Andrzejewski	1 IX 1950-31 V 1951
Marian Olborski	15 VII 1951-31 III 1952
Jan Piotrowski	15 IX 1953-30 XI 1954
Antoni Lipczyński	1 IX 1954-31 XII 1956
Zastępcy kierowników/szefów	
Jan Kałła (Ujazdowski)	20 IX-19 XI 1945
Jan Rypiński	p.o. 17 VI 1946-1 IX 1948
Jerzy Wierzbicki	15 VI 1949-31 VIII 1950
Kazimierz Pawłowski	1 IX 1950-14 I 1951
Jan Pawłowski	15 I-20 X 1951
Kazimierz Kuśmierkiewicz	1 VII 1952-15 IV 1954
Antoni Lipczyński	1 IX 1954-31 X 1955

Źródło: K. Rokicki, *Województwo warszawskie [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1, 1944–1956, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 451.

systemu komunistycznego. W okresie od września 1945 r. do stycznia 1953 r. rozpracowywaniem struktur Kościoła Rzymskokatolickiego i duchowieństwa w poszczególnych powiatach zajmowały się referaty V powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego nad, którymi bezpośredni nadzór

¹ J. Pawłowicz, *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*, Warszawa 2007, s. 17, przypis nr 2.

sprawowali kierownicy/szefowie PUBP². Po zmianach reorganizacyjnych struktur aparatu bezpieczeństwa w latach 1953-1956, sprawami związanymi z inwigilacją i zwalczaniem Kościoła i duchowieństwa katolickiego, w PUBP zajmowały się odpowiednie referaty³.

W latach 1945–1956 na terenie powiatu sierpeckiego były położone 22 parafie Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej, które wchodziły w skład trzech dekanatów: sierpeckiego, raciąskiego i żuromińskiego. Spośród nich w skład dekanatu sierpeckiego wchodziło 13 parafii: Borkowo, Bożewo, Golezdyn, Gozdowo, Gójsk, Jeżewo, Kurowo, Lutocin, Łukomie, Mochowo, Rościszewo, Sierpc i Zawidz. Sześć parafii (Gradzanowo, Gralewo, Koziebrody, Krajkowo, Raciąż, Unieck) należało do dekanatu raciąskiego, natomiast trzy parafie (Bieżuń, Poniatowo, Żuromin) do dekanatu żuromińskiego. Oprócz struktur dekanalnych i parafialnych Kościoła Rzymskokatolickiego, w Sierpcu znajdowały się dwie żeńskie placówki zakonne: Zakonu Sióstr Benedyktynek i Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa (Pasjonistki)⁴.

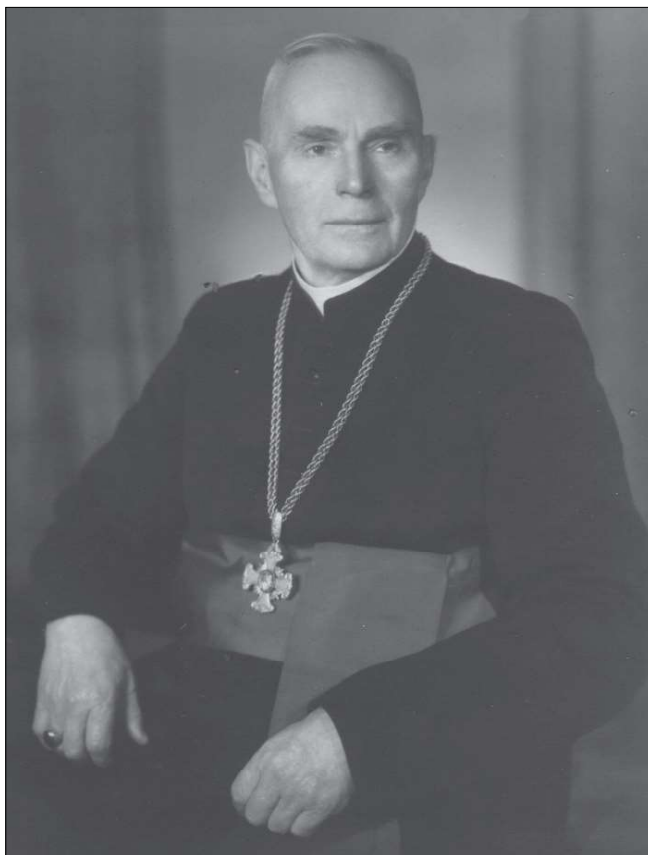
Pierwsze informacje odnośnie duchowieństwa katolickiego w sprawozdaniach i raportach PUBP w Sierpcu pojawiły się w 1946 r. Funkcjonariuszy sierpeckiej bezpieki interesowały przede wszystkim postawy księży wobec nowego systemu politycznego tworzonego przez komunistów w Polsce. W drugiej połowie 1946 r., ich uwagę zwróciła lojalna postawa ks. Stanisława Malickiego, proboszcza parafii Bożewo, który składając wizytę w siedzibie PUBP w Sierpcu miał stwierdzić, iż jest *lepszym Peperowcem, pomimo, że nie nosi legitymacji partyjnej*⁵.

² J. Żurek, *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce. Wybrane struktury (1944–1953)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3), s. 121.

³ A. Dziurok, *Wstęp [w:] Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989, wstęp, wybór dokumentów i oprac. A. Dziurok*, Warszawa 2004, s. 22-23.

⁴ *Spis kościołów i duchowieństwa diecezji płockiej na rok 1946*, Płock 1946, s. 32-33, 35-37, 40-41; *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej*, Płock 1948, s. 127-132, 134, 146-154, 156, 171-174, 176-177, 197, 199; *Spis kościołów i duchowieństwa diecezji płockiej na rok 1951*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1951, nr 7-8, s. 62, 64, 66, 74; *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej*, Płock 1955, s. 84-89, 96-103, 113, 115, 117. W styczniu 1956 r. wskutek wprowadzonych przez władze PRL zmian administracyjnych, w powiecie sierpeckim znalazła się parafia Ligowo z dekanatu sierpeckiego, która wcześniej była położona w powiecie lipnowskim w województwie bydgoskim.

⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), sygn. 0206/165, t. 1, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za okres od dn. 16 IX do dn. 26 IX 1946 r., Sierpc 28 IX 1946 r., k. 147.

Ks. Ludomir Lissowski, proboszcz i dziekan sierpecki
Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

Na początku października 1946 r. ks. Malicki w rozmowie z funkcjonariuszem tej instytucji wyraził pogląd, że ustrój ten mu się podoba oraz nacjonalizacja przemysłu i reforma rolna. W jego ocenie reforma rolna była zbyt umiarkowana, gdyż chłopcy otrzymali za mało ziemi⁶.

⁶ Tamże, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za czas od dn. 26 IX do dn. 7 X 1946 r., Sierpc 8 X 1946 r., k. 153. Ksiądz Stanisław Malicki, proboszcz parafii Bożewo w latach 1937–1948, następnie w latach 1948–1959 proboszcz parafii Jeżewo. W jednym z dokumentów sporządzonych przez Służbę Bezpieczeństwa pt. „Zestawienie faktów i przejawów wrogiej działalności dokonanych przez osoby duchowne kościoła rzymskokatolickiego na terenie diecezji płockiej w okresie lat 1945–1963”, wymieniany jest jako kapłan, który w 1946 r. współpracował z oddziałem podziemia niepodległościowego, udzielając mu pomocy finansowej. Dokument ten wymienia pseudonim dowódcy oddziału „Cacko”, czyli Wiktora Stryjewskiego, który w 1946 r. na terenie powiatu sierpeckiego wstąpił do oddziału Ruchu Oporu Armii Krajowej (ROAK) dowodzonego przez Leona Ziółkowskiego ps. „Lis” (M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945–1970*, Kraków-Płock 2020, s. 30, tu w tabeli błędnie zostało określone stanowisko kościelne ks. Malickiego jako proboszcza parafii Zawidz, zamiast parafii Bożewo, gdyż wymieniony dokument SB określa go jako proboszcza parafii Zawidz. W okresie tym funkcję administratora parafii Zawidz pełnił ks. Eugeniusz Janik). Ksiądz Malicki zajmował lojalną postawę względem władz komunistycznych. W listopadzie 1951 r. został członkiem Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Warszawie, czyli ruchu „księży-patriotów”, który

W grudniu 1946 r. PUBP w Sierpcu zwrócił uwagę na postawę ks. Telesfora Boguckiego, proboszcza parafii Koziebrody, który w czasie wygłoszanego kazania poddał krytyce działania władz komunistycznych w Polsce. Ponadto ks. Bogucki w czasie rozmowy w Starostwie Powiatowym w Sierpcu na zadane pytanie o unikanie z jego strony potępiania zbrojnego podziemia niepodległościowego, stwierdził następująco:

Gdy przyszło by potępiać mordy bratobójcze, należałoby potępiać obie strony tak bandy jak i Władze Bezpieczeństwa, gdyż tak Organy MO, UB i Wojska Polskiego, nie postępują prawnie i też należałoby krytykować ich⁷.

Według oceny Urzędu Bezpieczeństwa, wiosną 1947 r., większość duchowieństwa z terenu powiatu sierpeckiego zajmowała wrogą postawę wobec władz komunistycznych. W związku z uchwaloną przez sejm ustawą o amnestii z 25 lutego 1947 r., kler katolicki odmówił wygłoszenia z ambon do wiernych apelu dotyczącego ujawniania się żołnierzy zbrojnego podziemia antykomunistycznego. Prośbę o wygłoszenie apeli do duchownych skierował sierpecki Urząd Bezpieczeństwa. Wygłoszenia apelu odmówił m.in. ks. Ludomir Lissowski, proboszcz i dziekan sierpecki, który w rozmowie z zastępcą szefa PUBP w Sierpcu stwierdził, że *nie godzi się z obecnym Rządem Polski i dlatego nie wygłosi nauki o amnestii⁸*. W maju 1947 roku bezpieka sierpecka informowała następująco swoich zwierzchników z Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, na temat opozycyjnej postawy duchowieństwa wobec władz państwowych:

Kler na naszym terenie przybrał negatywny stosunek do Rządu do tego stopnia, że publicznie z ambon występuje przeciw Rządowi⁹.

Na przelomie lat 1947/1948, sierpecki aparat bezpieczeństwa posiadał trzech informatorów,

współpracował z władzami komunistycznymi. W 1954 r. kandydował do Powiatowej Rady Narodowej w Sierpcu. Jako proboszcz parafii Jezewo swą postawą i wypowiedziami dotyczącymi prymasa Stefana Wyszyńskiego i Episkopatu Polski dawał zgorszenie parafianom (M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła...*, s. 255; M.M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 2, Płock 2008, s. 228).

⁷ Tamże, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za czas od dn. 8 do dn. 18 XII 1946 r., Sierpc 17 XII 1946 r., k. 196; Tamże, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za czas od dn. 18 do dn. 28 XII 1946 r., Sierpc 27 XII 1946 r., k. 203.

⁸ Tamże, sygn. 0206/165, t. 2, poszyt 1, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za czas od dn. 28 III do dn. 8 IV 1947 r., Sierpc 7 IV 1947 r., k. 62.

⁹ Tamże, Raport dekadowy PUBP w Sierpcu za czas od dn. 8 do dn. 18 V 1947 r., Sierpc 17 V 1947 r., k. 86.

którzy byli wykorzystywani do inwigilacji duchowieństwa z podległego mu powiatu¹⁰. Bezpieka miała jednak dość duże problemy z werbunkiem agentury, która by dostarczała informacji dotyczących księży. W pierwszym półroczu 1948 r. w ramach inwigilacji ks. Władysława Ciechorskiego, proboszcza parafii Lutocin, zwerbowano agenta o pseudonimie „Grunwald”. W okresie tym również pozyskano do współpracy, tym razem w celu perlustracji korespondencji ks. Ciechorskiego, który utrzymywał kontakty listowe z prymasem Augustem Hlondem, pracownika Urzędu Pocztowego w Bieżuniu¹¹. Innym pozyskany współpracownikiem sierpeckich organów bezpieczeństwa został organista parafii Krajkowo, który otrzymał zadanie rozpracowania jej proboszcza, ks. Lucjusza Mioduszewskiego¹².

Według rozeznania bezpieki z maja 1948 r., jedynym kapłanem z terenu powiatu sierpeckiego, który zajmował pozytywną postawę wobec władz państwowych, był ks. Witold Grotowski, proboszcz i dziekan w Raciążu. O postawie ks. W. Grotowskiego w raporcie bezpieki czytamy następująco:

Spośród wszystkich księży w pow. Sierpc jest tylko jeden ksiądz zapatrywań demokratycznych, Grotowski Witold w Raciążu, który na kazaniach w kościele nie szkodzi obecnemu ustrojowi¹³.

W czerwcu 1948 r. w ramach inwigilacji duchowieństwa bezpieka uzyskała odpisy dwóch listów przesyłanych do ks. Władysława Ciechorskiego za pośrednictwem poczty oraz dane dotyczące rodziny dziekana sierpeckiego, ks. Ludomira Lissowskiego. Ponadto w okresie tym bezpieka przy pomocy agenta o ps. „Garbaty” udało się zapobiec zorganizowaniu przez prefekta sierpeckiego gimnazjum ks. Kazimierza Maja, wycieczki młodzieży do Częstochowy¹⁴.

We wrześniu 1948 r. PUBP w Sierpcu posiadał dwóch agentów, którzy rozpracowywali duchowieństwo¹⁵. W styczniu 1949 r. z bezpieką

¹⁰ Tamże, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 1 XII 1947 r. do dn. 1 I 1948 r., Sierpc 2 I 1948 r., k. 177. Raport nie precyzuje z jakiego środowiska pochodzili informatorzy, prawdopodobnie z osób świeckich.

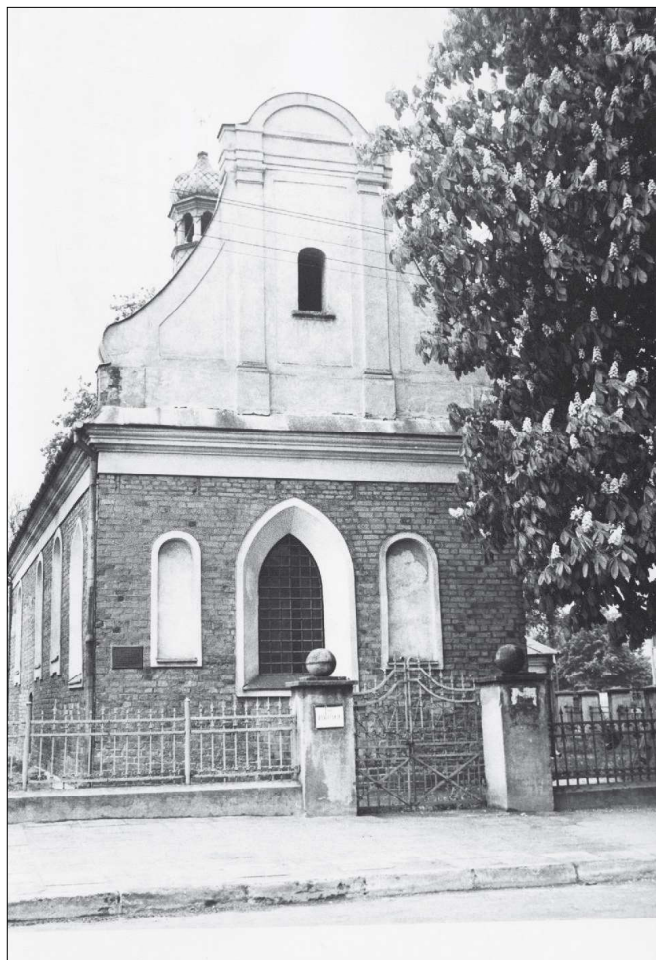
¹¹ Tamże, sygn. 0206/165, t. 2, poszyt 2, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 1 II do dn. 1 III 1948 r., Sierpc 28 II 1948 r., k. 19. W raporcie występuje błędnie nazwisko ks. Ciechorskiego, wymieniony jest on jako ks. Cichocki.

¹² Tamże, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 1 IV do dn. 1 V 1948 r., Sierpc 30 IV 1948 r., k. 34.

¹³ Tamże, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu od dn. 1 V do dn. 1 VI 1948 r., Sierpc 31 V 1948 r., k. 43.

¹⁴ Tamże, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Sierpcu za okres od dn. 1 VI do dn. 1 VII 1948 r., Sierpc 1 VII 1948 r., k. 52.

¹⁵ Tamże, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za wrzesień 1948 r., Sierpc 29 IX 1948 r., k. 71. Brak w raporcie precyzyjnych

Kościół pw. Św. Ducha w Sierpcu

Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

współpracowało dwóch księży z dekanatu sierpeckiego. Bezpieka nie posiadała natomiast tajnych współpracowników wśród księży parafii z dekanatów raciąskiego i żuromińskiego, które funkcjonowały w powiecie sierpeckim. W ramach inwigilacji duchowieństwa prowadzono 10 spaw ewidencyjnych na kapłanów z dekanatu sierpeckiego, pięć na księży z dekanatu raciąskiego oraz jedną z dekanatu żuromińskiego¹⁶.

Inwigilacja duchowieństwa była niekiedy prowadzona w sposób nieudolny do tego stopnia, że w maju 1949 r., ks. Aleksander Godlewski, proboszcz parafii Rościszewo, zwrócił się do komendanta posterunku MO w Białyszewie z prośbą o zaprzestanie śledzenia go przy pomocy wywiadu, oświadczając, że *posiada dużo lepszy wywiad od wywiadu MO i wie o tym, że jest śledzony przez posterunek*. W związku z brakiem dyskrecji w działaniach inwigilacyjnych wobec duchowieństwa,

informacji dotyczących agentów rozpracowujących duchowieństwo.

¹⁶ Tamże, sygn. 0206/166, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 XII 1948 r. do dn. 28 I 1949 r., Sierpc 27 I 1949 r., k. 414.

PUBP w Sierpcu wszczął i prowadził dochodzenie w tej sprawie¹⁷.

2 sierpnia 1949 r. doszło do wydarzeń określanych jako cud w Żurominie. Na miejscowym cmentarzu parafialnym przy kościele, gdzie znajdowała się figura Matki Bożej, młoda dziewczyna miała zauważyć, że owa figura porusza się, płacze i mruga oczyma. Wiadomość o cudzie szybko upowszechniła się w lokalnej społeczności. Kolejnego dnia rano do Żuromina zaczęli przybywać pielgrzymi z ościennych powiatów. Zgromadziło się ich około pięciu tysięcy. Aby zapobiec dalszemu zgromadzeniu wiernych do akcji wkroczyli przedstawiciele władz państwowych, w tym organy UB i MO. Wszystkich przybywających na miejsce cudu odsyłano do domów i zakazywano gromadzenia się. W trakcie trwania tych wydarzeń komunistyczny aparat represji aresztował siedem osób, które miały być „organizatorami cudu”¹⁸.

Władze komunistyczne dążyły do całkowitego ograniczenia wpływu Kościoła katolickiego na działalność Ochotniczych Straży Pożarnych. We wrześniu 1949 r. bezpiece udało się nie dopuścić do zorganizowania przez ks. Ludomira Lissowskiego uroczystości wręczenia sprzętu bojowego i sztandaru Ochotniczej Straży Pożarnej w czasie mszy świętej w kościele w Sierpcu. Działania te zostały przeprowadzone w porozumieniu z sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR w Sierpcu, Stępniewskim. W raporcie na temat wymienionych działań bezpieki, czytamy następująco:

Ks. dziekan Lissowski Ludomir w Sierpcu, usiłował spowodować inspiracyjnie, by w dniu 25.9.49 r. kiedy odbywała się uroczystość wręczenia sprzętu bojowego i sztandaru Ochotniczej Straży Pożarnej, by OSP wzięła udział w mszy świętej w kościele w Sierpcu, oraz ażeby wyświęcenie sztandaru OSP odbyło się w kościele. Do tego by wciągnąć OSP do kościoła w dn. 25.9.49 r. ks. Lissowski Ludomir wszedł w porozumienie z prezesem powiatowym OSP ob. Dąbrowskim Stanisławem, adwokatem z Sierpca, a następnie inspirował kilku naczelników jeszcze przed rozpoczęciem zebrania by wystąpili na zebraniu z zadaniem pójścia do kościoła w dn. 25.9.49 r. kiedy odbędzie się uroczystość wrę-

¹⁷ Tamże, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 IV do dn. 28 V 1949 r., Sierpc 28 V 1949 r., k. 434. W tym samym raporcie bezpieka informowała, że ks. Michał Skupiński, proboszcz parafii Poniatowo, w czasie kazania 15 V 1949 r. zabronił wiernym czytać gazet niekatolickich.

¹⁸ Szerzej na temat wydarzeń związanych z cudem w Żurominie w 1949 r. zob. M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła...*, s. 45-46.

czenia sprzętu i sztandaru OSP w Sierpcu. O powyższej robocie księdza dziekana Lissowskiego dowiedzieliśmy się w porę i prezesa POW. OSP Dąbrowskiego, i w porozumieniu z sekr. Pow. PZPR tow. Stępniewskim nie dopuszczono do tego, by OSP uroczystości odbywała w kościele [pisownia oryginalna]¹⁹.

Dwaj kapłani z powiatu sierpeckiego, którzy zajmowali postawę lojalną wobec władz państwowych to księża: Jan Gałęza, administrator parafii Mochowo i Bożewo oraz Józef Wisiński, proboszcz parafii Goleszyn. Wymienieni duchowni w październiku 1949 r. w trakcie przemówień na zebraniach *potępili podżegaczy wojennych oraz imperialistów amerykańskich i angielskich*²⁰.

W styczniu 1950 r. bezpieczeństwa sierpecka odnotowała, że księża w trakcie kazań krytycznie wypowiadali się odnośnie systemu komunistycznego, co określono mianem *wrogiej propagandy przeciwko obecnemu ustrojowi*. Ksiądz Ignacy Staniaszko, proboszcz i dziekan żuromiński, powiedział m.in.: *Módlcie się ażeby jak najprędzej nastąpił przełom, ażeby nie było prześladowań jakie są obecnie. Z kolei ks. Ludomir Lissowski dał do zrozumienia wiernym, iż obecny ustrój jest szkodliwy dla religii*²¹.

Władze komunistyczne w Polsce w styczniu 1950 r. doprowadziły do likwidacji oraz przejęcia majątku kościelnej organizacji charytatywnej „Caritas”²². W związku z tymi wydarzeniami Episkopat Polski przygotował list do wiernych, w którym przedstawiono faktyczne okoliczności likwidacji „Caritasu” oraz intencje władz państwowych związane z tą kwestią. Odczytanie listu w kościołach wiernym przez księży, Episkopat wyznaczył na dzień 12 lutego 1950 roku²³. Przed aparatem bezpieczeństwa w całej Polsce postawiono zadanie, którego celem było niedopuszczenie do odczytania przez księży tego listu wiernym. W dniach 10-11 lutego 1950 r., na terenie powiatu sierpeckiego, zorganizowane trzy ekipy przedstawicieli władz państwowych, przeprowadziły indywidualne rozmowy z poszczególnymi księżmi.

¹⁹ AIPN, sygn. 0206/166, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 VIII do dn. 28 IX 1949 r., Sierpc 28 IX 1949 r., k. 452.

²⁰ Tamże, sygn. 0206/173, Charakterystyka obiektu „Credo” sporządzona przez Referat V PUBP w Sierpcu, [1949 r.], b.p. Obydwaj księża wkrótce stali się członkami ruchu „księży-patriotów”, czyli członkami Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Warszawie.

²¹ Tamże, sygn. 0206/166, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 XII 1949 r. do dn. 28 I 1950 r., Sierpc 26 I 1950 r., k. 306.

²² Zob. D. Zamiatała, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000, s. 285-329.

²³ J. Zaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997, s. 288-295.

Biskup Piotr Dudziec w parafii Mochowo, 1956 r.

Źródło: kronika parafii Mochowo ze zbiorów Tomasza Kowalskiego

W czasie tych rozmów zmuszano kapłanów do składania podpisów na ostrzeżeniach, w których określano, jakie grożą im konsekwencje w razie odczytania przez nich treści listu wiernym. Pomimo groźących represji, list w sprawie likwidacji „Caritasu” odczytało wiernym na terenie powiatu sierpeckiego trzech księży: Lucjusz Mioduszewski, proboszcz parafii Krajkowo, Aleksander Godlewski, proboszcz parafii Rościszewo i Stefan Jastrzębski, proboszcz parafii Łukomie²⁴.

W 1950 r., PUBP w Sierpcu, prowadził dochodzenie w sprawie ks. Remigiusza Łebkowskiego, proboszcza parafii Gradzanowo, który na ambonie poinformował wiernych, że Stanisław Orzechowski, sekretarz Komitetu Gminnego PZPR w Siemiątkowie i Józef Bartczak, członek PZPR, będąc w stanie nietrzeźwym, dokonali aktu profanacji figury Matki Bożej, rzucając w nią butelkami do piwa²⁵.

W maju i czerwcu 1950 r. odbyła się w Polsce oraz w innych krajach akcja zbierania podpisów pod

²⁴ AIPN, sygn. 0206/173, Charakterystyka obiektu „Credo” sporządzona przez Referat V PUBP w Sierpcu, [1950 r.], k. 35. Ks. L. Mioduszewski dodatkowo wywiesił na drzwiach kościoła treść listu Episkopatu Polski w sprawie likwidacji „Caritasu”; Tamże, sygn. 0206/166, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 I do dn. 28 II 1950 r., Sierpc 27 II 1950 r., k. 316. Odnośnie rozmów z księżmi w raporcie bezpieczeństwa czytamy: *Należy stwierdzić, że szereg księży przyjęło oświadczenie, podpisując ostrzeżenia. Zaś niektórzy z nich odmówili podpisu, ustosunkowując się nieprzychylnie.*

²⁵ Tamże, sygn. 0206/173, Charakterystyka obiektu „Credo” sporządzona przez Referat V PUBP w Sierpcu, [1950 r.], k. 50.

tw. Apelem Sztokholmskim. Został on uchwalony 19 marca 1950 r. na sesji Stałego Komitetu Światowego Kongresu Obrońców Pokoju. Dotyczył on problemu zakazu stosowania broni atomowej²⁶. Apel Sztokholmski miał antyamerykański i prosovietcki charakter. Episkopat Polski odmówił poparcia apelu, motywując swoje stanowisko apolitycznością Kościoła, co w konsekwencji doprowadziło do zastosowania przez władze komunistyczne wielu represji wobec duchowieństwa katolickiego²⁷. Na terenie powiatu sierpeckiego spośród 22 księży zamieszkujących go, złożenia podpisu pod apelem odmówiło dwóch kapłanów: ks. Telesfor Bogucki i ks. Remigiusz Łebkowski. Natomiast w pracach Komitetu Obrońców Pokoju zaangażowało się dwóch duchownych: ks. Stanisław Malicki i ks. Jan Gałęza²⁸. Z kolei ks. Lucjusz Mioduszewski, który podpisał się pod poparciem Apelu Sztokholmskiego, odmówił przedstawicielom władz państwowych agitacji na jego rzecz w czasie kazania dla wiernych²⁹.

W grudniu 1950 r., ks. Ludomir Lissowski, na konferencji duchowieństwa dekanatu sierpeckiego zalecił podległym mu duchownym, aby nie czytali pisma „Głos Kapłana”, wydawanego przez Główną Komisję Księży przy ZBoWiD. Ponadto dziekan sierpecki udzielił wskazówek księżom, żeby nie przyjmowali tego pisma, jeśli redakcja będzie go im przysyłać oraz, aby nie pisali artykułów na jego łamach, *gdyż pismo to jest całkowicie oderwane od wiary katolickiej*³⁰.

Do księży, którzy zajmowali lojalną postawę wobec władz komunistycznych, należało trzech następujących spośród 24 duchownych z powiatu sierpeckiego: Jan Gałęza, Stanisław Malicki i Józef Wisiński. Wymienieni kapłani byli członkami Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Warszawie, czyli ruchu „księży-patriotów”. Przed wyborami do Sejmu PRL, które odbyły się w dniu 26 października 1952 r., przemawiali z ambon w kościele do wiernych, aby ci wzięli udział w wyborach³¹.

9 lutego 1953 r. Rada Państwa PRL wydała „Dekret o obsadzaniu duchownych stanowisk

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Sierpcu

Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

kościelnych”³². Wydanie owego dekretu było jednym z wielu działań skierowanych przeciwko Kościołowi katolickiemu jakie władze komunistyczne prowadziły w epoce stalinizmu w Polsce. Zapisy zawarte w dekrete w praktyce oznaczały koniec niezależności organizacyjnej Kościoła. Państwo zagwarantowało sobie prawo do dowolnego kształtowania polityki personalnej wobec duchowieństwa od stanowiska wikariusza aż po arcybiskupa. Po wydaniu dekretu szczególnie przewodniczący Wojewódzkich Rad Narodowych wzywali biskupów na rozmowy w trakcie, których wywierali naciski na zmiany personalne w ich diecezjach. Miały one przede wszystkim na celu, aby najważniejsze stanowiska kościelne były obsadzone przez „księży-patriotów”. Ogłoszenie dekretu sprawiło, iż strona kościelna na czele z prymasem Stefanem Wyszyńskim i Episkopatem Polski zareagowała na to wydaniem 8 maja 1953 r. memoriału pt. „Non possumus”. Hierarchowie Kościoła katolickiego w Polsce stwierdzili, iż nie mogą uznać tego dekretu, stwierdzając, m.in., iż *Rzeczy Bożych na ołtarzach cesarza składać nam nie wolno*. Strona kościelna, szukając kompromisu zgodziła się jednak na składanie ślubowań państwowych. Władze państwowe uznały tę postawę za przejaw słabości, domagając się od Kościoła całkowitego podporządkowania się dekretowi oraz innych ustępstw, m.in. pośpiechienia biskupa kieleckiego Czesława Kaczmara³³.

²⁶ J. Ślusarczyk, *Ruch Obrońców Pokoju w latach 1948–1989*, Warszawa 1996, s. 75, 90, 119.

²⁷ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, s. 58–59.

²⁸ M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła...*, s. 133.

²⁹ AIPN, sygn. 0206/166, Raport miesięczny PUBP w Sierpcu za okres od dn. 28 IV do dn. 10 VI 1950 r., Sierpc 9 VI 1950 r., k. 367.

³⁰ Tamże, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Sierpcu za okres od 1 XII do dn. 31 XII 1950 r., Sierpc 4 I 1951 r., k. 241.

³¹ Tamże, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za miesiąc listopad 1952 r., Sierpc 1 XII 1952 r., k. 225.

³² „Dziennik Ustaw” 1953, nr 10, poz. 32.

³³ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995, s. 32–35; W. Ważniewski, *Zło dobrem zwyciężaj. Polityka przemocy państwowej wobec Kościoła katolickiego w Polsce 1945–1970*, Warszawa 2014, s. 118–119; Szerzej na temat stanowiska i działań Episkopatu Polski w sprawie dekretu z 9 II 1953 r. zob.: T. Pieronek, *Non possumus. Linia obrony biskupów polskich przed skutkami dekretu O obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych z 9 II 1953 roku [w:] Do prześladowania nie daliśmy powodu... Materiały z sesji*

Do akcji ślubowania na wierność PRL nie dopuszczano księży, których uznawano za wrogów istniejącego systemu komunistycznego. W kwietniu 1953 r. z terenu powiatu sierpeckiego zostało niedopuszczonych do składania ślubowania trzech spośród 26 księży. Byli to następujący kapłani: ks. Telesfor Bogucki, proboszcz parafii Koziebrody; ks. Stanisław Krzywkowski, proboszcz parafii Gójsk i wicedziekan dekanatu sierpeckiego oraz ks. Kazimierz Maj, proboszcz parafii Krajkowo³⁴. Charakterystyki księży, których nie dopuszczono do składania ślubowania na wierność PRL były sporządzane przez komunistyczny aparat bezpieczeństwa. Uzasadniano w nich przyczyny niedopuszczenia do składania ślubowania. W charakterystyce dotyczącej ks. Telesfora Boguckiego pisano m.in.:

W okresie okupacji niemieckiej utrzymywał kontakty z członkami NSZ i AK. Po wyzwoleniu Polski po przyjeździe Mikołajczyka do kraju staje się aktywistą mikołajczykowskim. W okresie przedwyborczym używał ambony do agitowania by ludzie głosowali za Mikołajczykiem, szkalował Blok Stronnictw Demokratycznych. Ks. Bogucki Telesfor jest zdecydowanym wrogiem Polski Ludowej. W latach 1947 w/w ks. wspólnie z bandytą „Cacko” i podległymi mu ludźmi omawiali sprawy organizacyjne bandy na plebanii. Ponadto ks. Bogucki niejednokrotnie kontaktował się z bandą i omawiał sprawy organizacyjne, o czym zapodają świadkowie. Swój wrogi stosunek do Polski Ludowej ks. Bogucki Telesfor okazał również nie podpisując Apelu Sztokholmskiego, jak również w sprawie „Caritas” odczytał list mimo, że był uprzedzony przez czynniki administracyjne by takowego nie odczytywał, gdyż zawiera wrogą treść i za odczytanie zostaną wyciągnięte wnioski po linii administracyjnej, z ks. Boguckim Telesforem przeprowadził rozmowę były Starosta na temat by potępił działalność bandy z ambony, na co ks. Bogucki odpowiedział, że on potępić może, ale obie strony to znaczy UB i bandy. Ponadto ks. Bogucki rozpowszechnia wrogą propagandę o mającej wkrótce nastąpić wojnie, propagandę tą rozsiewa wśród swoich zauszników z rady parafialnej.

poświęconej procesowi Kurii krakowskiej, red. R. Terlecki, Kraków 2003, s. 47-58; M. Stępień, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2013, nr 19, s. 189-214.

³⁴ AIPN, sygn. 01283/545, Charakterystyki księży niedopuszczonych do akcji ślubowania z terenu powiatu sierpeckiego, Warszawa 13 IV 1953 r., s. 508-510.

Ks. Bogucki był niejednokrotnie wzywany do Starostwa i ostrzegany by nie występował wrogo na kazaniach przeciwko Władzy Ludowej, jak również był wzywany do Urzędu Bezpieczeństwa w Sierpcu i przesłuchany na te okoliczności³⁵.

Drugim z księży niedopuszczonych do składania ślubowania był proboszcz parafii Gójsk, ks. Stanisław Krzywkowski, którego postawę wobec władz komunistycznych bezpieka określała następująco:

Po wyzwoleniu stosunek do referendum wymienionego był wrogi, agitował przeciwko Blokowi Demokratycznemu. W 1947 r. w wybory agitował miejscową ludność, aby głosowała na 1-kę za PSL-em mikołajczykowskim, gdyż sam był nastawienia promikołajczykowskiego. W czasie wyborów 1947 r. wykrzykiwał z ambony, aby ludność nie wstępowała do Partii i nie chodzili na zebrania partyjne. Zaś przed samymi wyborami jak i w dzień wyborów namawiał chłopców, aby zrywali plakaty, które były wywieszane, lub rozklejone przez Partię Bloku Demokratycznego. Sam zaś ludność miejscową namawiał, aby głosowali na 1-kę tj. za PSL-em mikołajczykowskim. W 1951 r. kiedy panowała w kraju posucha ks. Krzywkowski z ambony nawoływał, że to „kara boża” spadła na społeczeństwo sierpeckie dlatego, że nie chodzą do kościoła i nie modlą się. Przytoczył fakt, że na terenie Płocka, gdzie ludzie chodzą do kościoła i modlą się tam deszcz spadł obfity. W dalszej wypowiedzi nadmienił, że dawniej Polska była katolicką to było dobrze i Polska była bogata. W wybory 1952 r. ks. Krzywkowski przybył na punkt wyborczy z pośpiechu i mówiąc, że mu się bardzo śpieszy wyrwał kartkę wyborczą stojącej w pobliżu niego kobiecie i chciał wrzucić do urny, jednak ze względu na zwróconą mu uwagę, przez członka FN [Frontu Narodowego – przyp. M.C.] kartkę zwrócił tej kobiecie. Wziąwszy kartkę kandydatów FN zmiął ją i schował do kieszeni, do urny wrzucił czystą kartkę, którą miał przygotowaną w tym celu. Czynem tym jaskrawo zadokumentował swój wrogi stosunek do Polski Ludowej. Ks. Krzywkowski interesuje się życiem politycznym, wypytuje się członków ZMP co oni omawiają na zebraniach, oraz namawia ich, aby wypisywali się i występowali z szeregów ZMP. Ks. Krzywkowski jest wrogo ustosunkowany do księży należących do ZBoWiD podając jednocześnie fakt, że ks. Krzywkowski dowiedział się, że ks. Gałęza członek ZBoWiD-u przechodząc koło pracujących robotników powiedział „Cześć Pracy” to na

³⁵ Tamże, s. 508-509.

zebraniu dekanalnym, wobec wszystkich księży zwrócił uwagę księdzu Gałęzie, że to jest nie po kapłańsku i nie po katolicku. Wobec czego wszyscy zebrani księża niemal w podobny sposób wyrażali się o ks. Gałęzie³⁶.

Trzecim duchownym z terenu powiatu sierpeckiego, niedopuszczonym do złożenia ślubowania, był proboszcz parafii Krajkowo, ks. Kazimierz Maj, którego bezpieka charakteryzowała następująco:

Po przybyciu na teren pow. sierpeckiego jesienią 1952 r. przy obecności kościelnego i organisty parafii Krajkowo, w szyderczy sposób powiedział, że uczony radziecki Łysenko szczepi obecnie słońce z księżycem, ażeby mogli kołchoźnicy w kołchozach pracować przez całą dobę i żeby nie było nocy. Ks. Maj na terenie parafii utrzymuje stałe kontakty z kułakami byłymi członkami PSL mikołajczykowskiego, którzy u niego często przebywają. W akcjach państwowych udziału żadnego nie brał, a starał się swym postępowaniem utrudniać przebieg tych akcji. W sposób dwuznaczny wrogo występuje w czasie kazań³⁷.

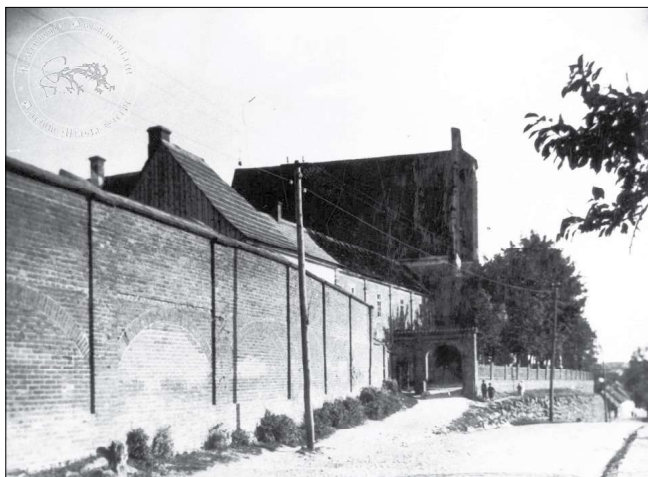
Niedopuszczanie duchownych do akcji ślubowania na wierność PRL stanowiło formę izolacji księży, których władze partyjno-państwowe uznawały za przeciwników systemu komunistycznego, od reszty duchowieństwa. Działania te miały na celu skłonienie tych księży do zmiany postawy, jak również wywołanie u nich poczucia strachu i zagrożenia, że nie będą mogli pełnić żadnych funkcji kościelnych. Oznaczać to miało także, że ich przyszłe nominacje na stanowiska kościelne nie zostaną przez władze państwowe zatwierdzone, w związku z czym nie będą mogli wykonywać swoich obowiązków duszpasterskich³⁸. Niedopuszczenie trzech spośród 26 księży do ślubowania na wierność PRL oznaczało, że około 12% duchownych z terenu powiatu sierpeckiego była uznawana za zdecydowanych wrogów systemu komunistycznego w Polsce. Wydanie 9 lutego 1953 r. „Dekretu o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych” i jego realizacja była jedną z wielu form walki reżimu komunistycznego z Kościołem katolickim w Polsce.

Działania inwigilacyjne bezpieki prowadziła także wobec Zakonu Sióstr Benedyktynek w Sierpcu. W maju 1953 r. wysunięto podejrzenia, że siostry

³⁶ Tamże, s. 509-510.

³⁷ Tamże, s. 510.

³⁸ Wraz z nadchodzącą tzw. odwilżą październikową 1956 r. oraz zmianami, jakie stopniowo zaczęły zachodzić w latach 1954-1956 w ramach destalinizacji, księża zaczęli być dopuszczani do składania przysięgi na wierność PRL i mogli w ten sposób obejmować stanowiska kościelne.

Wjazd do kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Sierpcu, przy którym znajdował się klasztor ss. Benedyktynek

Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

zakonne utrzymują ścisły kontakt z Ambasadą USA w Warszawie i dostarczają „materiałów szpiegowskich”. Powodem sformułowanych podejrzeń miał być fakt, iż dwukrotnie do klasztoru zajeżdżał samochód z ambasady amerykańskiej³⁹.

Według opinii wyrażonej przez tajnego współpracownika sierpeckiej bezpieki o ps. „Szatan”, najbardziej wrogimi i krytycznymi duchownymi wobec ruchu „księży-patriotów” w powiecie sierpeckim, byli: ks. Błażej Pszczółkowski, proboszcz parafii Biezuń i ks. Marian Obojski, proboszcz parafii Gozdowo. Księża w rozmowach z wymienionym tajnym współpracownikiem UB stwierdzili, że nigdy nie przystąpią do Komisji Księży przy ZBoWiD⁴⁰.

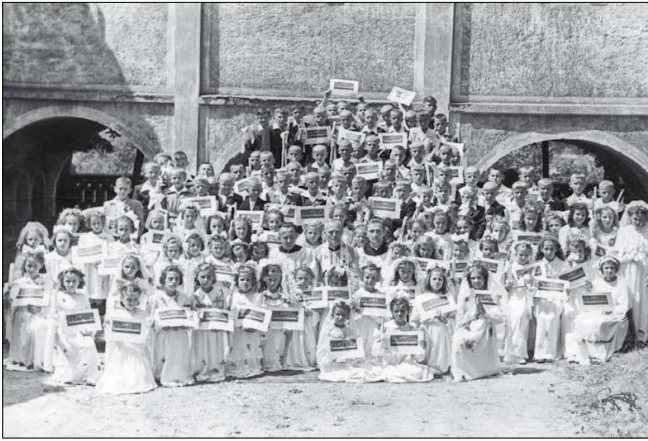
Jedną z metod zwalczania wpływów Kościoła katolickiego wśród wiernych, było ograniczanie i zabranianie im udziału w uroczystościach religijnych. W czerwcu 1954 roku bezpieka przejęła pisma skierowane przez ks. Ludomira Lissowskiego do wiernych, w których apelował, aby panny i dziewczęta wzięły udział w pielgrzymce na odpust do Skępego. Urząd Bezpieczeństwa postanowił porozumieć się z Referatem ds. Wyznań oraz przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Sierpcu, w celu wezwania ks. Lissowskiego na rozmowę by zabronić mu wysyłania takowych pism do wiernych⁴¹.

18 lipca 1954 r. księża w parafiach Sierpc, Biezuń i Gójsk podczas kazań odczytali listy pasterskie odnoszące się do „osiągnięć” z okazji 10-lecia Polski Ludowej i „walki o pokój”. Natomiast księża

³⁹ AIPN, sygn. 0206/166, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za maj 1953 r., Sierpc 3 VI 1953 r., k. 128.

⁴⁰ Tamże, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za miesiąc marzec 1954 r., Sierpc 1 IV 1954 r., k. 16.

⁴¹ Tamże, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za miesiąc czerwiec 1954 r., Sierpc 1 VII 1954 r., k. 46.

Komunia dzieci w kościele pw. Wniebowzięcia NMP. 26 czerwca 1953 r. W środku księża: R. Bralczyk, L. Lissowski i J. Siek
Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

Ulica Marcelego Nowotki. Z prawej wieża kościoła farnego pw. Św. Wita, Modesta i Krescencji
Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

z parafii Lutocin, Poniatowo i Żuromin listów tych wiernym nie odczytali oraz nic nie mówili o „osiągnięciach” Polski Ludowej⁴².

Przedmiotem inwigilacji ze strony aparatu bezpieczeństwa były uroczystości religijne z udziałem biskupa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego, ordynariusza diecezji płockiej. W listopadzie 1954 r. bezpieka sierpecka pozyskała informację od tajnego współpracownika o ps. „Krajewski”, że bp Zakrzewski uczestniczył w parafii Krajkowo w uroczystości poświęcenia ołtarza w miejscowym kościele. O uroczystości w sprawozdaniu UB czytamy następująco:

W dniu 14 XI 1954 r. do Krajkowa przybył biskup Zakrzewski z Płocka w asyście ks. Pomaskiego i jakiegoś kleryka w związku z wyświęceniem ołtarza. Biskup wygłosił krótkie kazanie o treści religijnej. Wrogich wypowiedzi ani politycznych słów nie wtrącał⁴³.

W marcu 1955 r. bezpieka w Sierpcu sygnalizowała, iż w dalszym ciągu notuje się aktywność młodzieży w powiązaniu z reakcyjnym klerem. W sprawozdaniu zwracano uwagę na to, że młodzież z Gimnazjum Ogólnokształcącego w Raciężu utrzymuje ścisłe kontakty z miejscowym klerem, wymieniając tu ks. Remigiusza Łebkowskiego⁴⁴. W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX stulecia władze

⁴² Tamże, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za miesiąc lipiec 1954 r., Sierpc 31 VII 1954 r., k. 55. Odczytane listy pasterskie były skutkiem zastraszania i nacisków władz komunistycznych stosowanych wobec Episkopatu Polski, aby księża w diecezjach odczytywali wiernym listy z okazji 10-lecia Polski Ludowej. Działo się to w okresie, kiedy prymas Stefan Wyszyński był internowany, a Episkopatowi przewodniczył bp łódzki Michał Klepacz.

⁴³ Tamże, Sprawozdanie PUBP w Sierpcu za miesiąc listopad 1954 r., Sierpc 4 XII 1954 r., k. 78.

⁴⁴ Tamże, sygn. 0206/167, t. 2, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za miesiąc marzec 1955 r., Sierpc 1 IV 1955 r., k. 193.

komunistyczne w Polsce prowadziły działania w wyniku, których usunięto nauczanie religii ze szkół. Wobec zaistniałej sytuacji wielu księży podjęło starania o przywrócenie nauczania religii w szkołach, m.in. w 1955 r. ks. Edmund Lange, wikariusz parafii Żuromin. Duchowny w trakcie kazań apelował do wiernych, aby czynili starania w celu powrotu nauczania religii w szkołach, powołując się na Konstytucję PRL. Ks. Lange wywarł wpływ na komitet rodzicielski przy Szkole Podstawowej w Żurominie, który z kolei skierował pismo do Wydziału Oświaty Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Sierpcu w celu uzyskania zezwolenia na nauczanie religii w szkole. Podanie zostało podpisane przez 64 osoby⁴⁵.

W związku z uniemożliwianiem przez władze komunistyczne odbywania pielgrzymek wiernym, ks. Apolinary Murawski, proboszcz parafii Poniatowo, w sierpniu 1955 r. zorganizował bez zgody władz świeckich, pielgrzymkę do Częstochowy. Liczyła ona 30 uczestników. Każdy z nich udał się indywidualnie na stację kolejową w Sierpcu, a następnie wszyscy razem pojechali do Częstochowy. Bezpieka dowiedziawszy się o tym fakcie powiadomiła przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej w Sierpcu, który przeprowadził rozmowę z księdzem Murawskim, aby w przyszłości nie organizował podobnych pielgrzymek⁴⁶. W lipcu i sierpniu 1956 roku, z okazji 300-lecia Ślubów Jasnogórskich Narodu Polskiego króla Jana Kazimierza, duchowieństwo z terenu powiatu sierpeckiego zorganizowało dla wiernych 16 pielgrzymek do Częstochowy, w których udział brało od 15 do 150 osób. Udział

⁴⁵ Tamże, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za IV kwartał 1955 r., Sierpc 27 XII 1955 r., k. 140.

⁴⁶ Tamże, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za III kwartał 1955 r., Sierpc 29 IX 1955 r., k. 154. Ks. Apolinary Murawski w 1953 r. wstąpił do Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD w Warszawie.

w nich brali głównie kobiety, młodzież i osoby starsze. Pielgrzymi zostali poddani inwigilacji. Wraz z nimi do Częstochowy wyjechała agentura sierpeckiej bezpieki, trzech informatorów o pseudonimach: „Lew”, „Kat” i „Krajewski”. Do obsługi agentury został delegowany funkcjonariusz UB. W tym samym okresie na terenie powiatu sierpeckiego odbywały się wizytacje kanoniczne parafii prowadzone przez biskupa płockiego. Uwagę bezpieki zwrócił fakt, że w ich trakcie duchowieństwo wraz z wiernymi na powitanie biskupa organizowało banderie konne i sekcje motocyklowe. W powitaniu biskupa wzięła udział również młodzież z Raciąża w chustach harcerskich. Analogiczna sytuacja miała miejsce m.in. w parafiach Unieck, Gradzanowo, Goleszyn⁴⁷.

Do inwigilacji duchowieństwa katolickiego aparat bezpieczeństwa wykorzystywał sieć tajnych współpracowników. W 1950 r. sierpecka bezpieka dokonała doraźnego werbunku informatora o ps. „Topola”, który miał być wykorzystany do rozpracowania ks. Telesfora Boguckiego. W tym samym roku pozyskano do współpracy spośród księży informatora o ps. „Stanisław”. Pod koniec tegoż roku PUBP posiadał na kontakcie sześciu informatorów, którzy dostarczali informacji o duchowieństwie z powiatu sierpeckiego. W styczniu 1953 r. z bezpieką współpracowało dwóch księży, informatorzy o ps. „Czarny” i „Szatan”. Do inwigilacji kapłanów wykorzystywano również osoby świeckie. Informator o ps. „Czajka” przekazywał bezpiece informacje odnośnie ks. Stanisława Krzywkowskiego, natomiast informator o ps. „Krajewski” dostarczał doniesienia dotyczące ks. Kazimierza Maja. W ramach prowadzonej inwigilacji duchowieństwa w 1955 r. rozpoczęto prowadzenie spraw ewidencyjno-obszaryjnych na księży: Mariana Kocięckiego, Józefa Gerwatowskiego, Kazimierza Maja, Apolinarego Murawskiego, Ludomira Lissowskiego, Longina Bilickiego (wikariusza i prefekta parafii Raciąż) i Stanisława Krzywkowskiego. W kolejnym roku bezpieka założyła sprawy ewidencyjno-obszaryjne na następujących księży: Jana Sieka (wikariusza i prefekta parafii Sierpc), Bronisława Gersa (proboszcza parafii Unieck), Henryka Kosińskiego (wikariusza parafii Unieck), Remigiusza Łebkowskiego oraz Izydora Kępczyńskiego (proboszcza parafii Ligowo)⁴⁸. W ramach sprawy

ewidencyjno-obszaryjnej dotyczącej ks. Kazimierza Maja bezpieka pozyskała następujące informacje, o których czytamy:

Wg otrzymanych materiałów od informatora ps. „Krajewski”, który podaje, że ksiądz Maj wyjechał do siebie rodziców, którzy posiadają dzieci w wieku szkolnym, pobiera od nich zobowiązania, aby dzieci uczęszczały na religię. Tenże ksiądz zorganizował pielgrzymkę do Częstochowy w dniu 28.8.1955 r. bez zezwolenia. Jak ustalono ksiądz ten utrzymuje korespondencje z Francji od nieustalonego nadawcy. Poza tym ksiądz ten jest w stałym kontakcie z kułactwem ze wsi Krajkowo, których zaprasza do siebie na plebanię na różne uczty. Jak wskazują otrzymane materiały ksiądz naucza religii młodzież pozaszkolną w kościele w każdą niedzielę o godz. 4-tej⁴⁹.

Z kolei w ramach spraw ewidencyjno-obszaryjnych prowadzonych na księży Bronisława Gersa i Remigiusza Łebkowskiego bezpieka zgromadziła informacje, o których pisała:

[...] według otrzymanych materiałów oficjalnych figurant [ks. Bronisław Gers – przyp. M.C.] w dniu 3.6.56 r. oficjalnie na kazaniu wystąpił przeciwko Przewodniczącemu Powiatowej Rady Narodowej, że ten w dniu 1.6.br. zorganizował zebranie spółdzielni produkcyjnej Rachocin oraz krytykował członków tej spółdzielni, że do kościoła nie przychodzą i są już wielkimi komunistami organizując zebrania w taki dzień jak Boże Ciało. Z księdzem tym przeprowadzono rozmowę poprzez Referat Wyznań PPRN. [...] według uzyskanych materiałów oficjalnych figurant [ks. Remigiusz Łebkowski – przyp. M.C.] w dniu 13.5.56 r. wystąpił na kazaniu z apelem do rodziców, których dzieci w tym dniu udały się zbiorowo na wycieczkę a nie przyszły do kościoła i między innymi ksiądz Łebkowski stwierdził, że młodzież ta lepiej by skorzystała gdyby przyszła się pomodlić a nie chodziłaby po wycieczkach. Przy czym straszył rodziców, że jeżeli z tych dzieci któreś umrze to nie pozwoli pochować na cmentarzu. Na kazaniu tym krytykował

⁴⁷ Tamże, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za III kwartał 1956 r., Sierpc 29 IX 1956 r., k. 98.

⁴⁸ M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła...*, s. 214-215; AIPN, sygn. 0206/167, t. 2, Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu sierpeckiego sporządzona przez Antoniego Lipczyńskiego, kierownika PUdsBP w Sierpcu, Sierpc 6 III 1956 r., k. 234. Do grupy księży, którzy wykazywali lojalną postawę wobec władz PRL, bezpieka w 1956 r. zaliczyła następujących kapłanów: ks. Leopolda Pilipowskiego

(administratora parafii Borkowo, byłego członka OKK przy ZBoWiD w Warszawie), ks. Eugeniusza Janika (proboszcza parafii Zawidz) i ks. Mariana Obojskiego z parafii Gozdowo. Tamże, k. 227, 230, 231; Na uwagę zasługuje fakt, iż ksiądz Bronisław Gers, na którego bezpieka założyła sprawę ewidencyjno-obszaryjną, wcześniej był członkiem OKK przy ZBoWiD w Warszawie.

⁴⁹ AIPN, sygn. 0206/167, t. 2, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za III kwartał 1955 r., Sierpc 29 IX 1955 r., k. 161.

małżeństwa te, które zawarły tylko śluby cywilne. Z figurantem została przeprowadzona rozmowa przez referat do spraw Wyznań PPRN⁵⁰.

W marcu 1956 r. Powiatowy Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Sierpcu uległ reorganizacji w związku z utworzeniem z dniem 1 stycznia 1956 r. powiatu żuromińskiego. Została zorganizowana Powiatowa Delegatura ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Żurominie. W obszarze jej działań operacyjnych znalazło się duchowieństwo i niektóre parafie z terenu powiatów sierpeckiego i mławskiego, jak Żuromin, Poniatowo, Dłutowo, Lutocin, Kuczbork, Lubowidz, Sarnowo i inne.

W latach 1945–1956 sierpecki aparat bezpieczeństwa prowadził działania wobec Kościoła katolickiego, które miały na celu ograniczenie jego wpływów wśród społeczeństwa Sierpca i powiatu sierpeckiego. Począwszy od 1946 r., duchowieństwo było poddawane stopniowej inwigilacji. W większej skali inwigilacja księży nastąpiła po rozbiciu struktur podziemia niepodległościowego wskutek ogłoszenia tzw. ustawy amnestyjnej w 1947 r. Kościół dla komunistów stał się głównym wrogiem ideowym, który odrzucał ideologię marksistowsko-leninowską. Sierpecki Urząd Bezpieczeństwa w działaniach wobec Kościoła katolickiego wykonywał instrukcje, wytyczne i okólniki, które były tworzone przez centralę bezpieczeństwa, czyli Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego/Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego oraz struktury wojewódzkie aparatu bezpieczeństwa (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego/Wojewódzki Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie). Funkcjonariusze UB zwracali szczególnie uwagę na postawy ideowo-polityczne księży wobec systemu komunistycznego. Duchowieństwu

⁵⁰ Tamże, Sprawozdanie PUdsBP w Sierpcu za II kwartał 1956 r., Sierpc 1 VII 1956 r., k. 91.

Kościół farny pw. Św. Wita, Modesta i Krescencji

Źródło: zbiory Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc

i wiernym utrudniano oraz ograniczono odbywanie praktyk religijnych, np. pielgrzymek do Częstochowy. Niewielka cześć duchowieństwa poszła na współpracę z władzami komunistycznymi, angażując się m.in. w działalność ruchu tzw. „księży-patriotów”. Kościół katolicki dla społeczeństwa powiatu sierpeckiego stał się jedyną niezależną instytucją od władz komunistycznych, która była nośnikiem tradycyjnych wartości chrześcijańskich, moralnych i narodowych zakorzenionych w tym społeczeństwie. Świadczy to, że posiadał on wysoką pozycję i autorytet wśród wiernych. Mimo prowadzonej inwigilacji, różnych form szykan i dyskryminacji zastosowanych przez władze komunistyczne, Kościół katolicki przetrwał trudny okres totalitarnego reżimu stalinowskiego.

Autor niniejszego artykułu składa serdeczne podziękowania p. Michałowi Weberowi, dyrektorowi Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc oraz p. Tomaszowi Kowalskiemu za udostępnienie zdjęć.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:

Charakterystyki obiektów Referatu V PUBP w Sierpcu, sygn. 0206/173.

Sprawozdania PUBP i PUdsBP w Sierpcu z lat 1945-1956, sygn. 0206/165, t. 1-2; sygn. 0206/166; sygn. 0206/167, t. 2.

Ślubowania księży. Województwo warszawskie, sygn. 01283/545.

Źródła drukowane

„Dziennik Ustaw” 1953, nr 10.

Katalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej, Płock 1948.

Katalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej, Płock 1955.

Spis kościołów i duchowieństwa diecezji płockiej na rok 1946, Płock 1946.

Spis kościołów i duchowieństwa diecezji płockiej na rok 1951, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1951, nr 7-8.

Opracowania

- M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945–1970*, Kraków-Płock 2020.
- A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.
- A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003.
- A. Dziurok, *Wstęp [w:] Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989, wstęp, wybór dokumentów i oprac. A. Dziurok*, Warszawa 2004.
- M.M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 2, Płock 2008.
- J. Pawłowicz, *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*, Warszawa 2007.
- T. Pieronek, *Non possumus. Linia obrony biskupów polskich przed skutkami dekretu O obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych z 9 II 1953 roku [w:] Do prześladowania nie daliśmy powodu... Materiały z sesji poświęconej procesowi Kurii krakowskiej*, red. R. Terlecki, Kraków 2003.
- K. Rokicki, *Województwo warszawskie [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1, 1944–1956, red. K. Szwa-grzyk, Warszawa 2005.
- M. Stępień, *Działania Konferencji Episkopatu Polski podejmowane w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2013, nr 19.
- J. Ślusarczyk, *Ruch Obrońców Pokoju w latach 1948–1989*, Warszawa 1996.
- W. Ważniewski, *Zło dobrem zwyciężaj. Polityka przemocy państwowej wobec Kościoła katolickiego w Polsce 1945–1970*, Warszawa 2014.
- D. Zamiatąła, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000.
- J. Żaryn, *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.
- J. Żurek, *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce. Wybrane struktury (1944–1953)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944-1989” 2006, nr 1(3).

POVIAT OFFICE OF PUBLIC SECURITY IN SIERPC TOWARDS THE CATHOLIC CHURCH IN THE YEARS 1945–1956

Summary

The presented article presents the activities carried out by the Poviats Public Security Office in Sierpc towards the Roman Catholic Church in the years 1945–1956. These activities were mainly secret. They consisted in surveillance of the clergy, combating and limiting its influence on the faithful and preventing religious ceremonies. The Church was subjected to a difficult test during this period, as Stalinist totalitarianism existed in Poland.

Keywords: communist security apparatus, the state-Church relations, Stalinism, Sierpc poviats, Sierpc